

ACC. N:R M. 13682:1-20.

Landskap: *Småland* Upptecknare: *Oscar Karlsson, Hghult*
Härad: *Uppvidinge, I. Möre* Berättare: " "
Socken: *Hghult, Madesjö* Berättarens yrke: *f. d. fönsterglasblåsare*
Uppteckningsår: *1955* Född år *1879* i *Madesjö*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

När den nya tiden kom till bygden. s. 1-20. LUF 73.

Skriv endast på denna sida

Fastän jag icke kan minnas längre tid tillbaka än c:a 70 år, så har jag föräldrats och äldre människors berättelser om levnadsförhållanden sedan 1800-talet början. De orsaker som mest bidrog till förändringen i landsbygdsbefolkningens levnadsförhållanden i den ort jag sedan barndomen känner, blev jag var järnvägens framdragande genom orten och därigenom anläggning av glasbruksindustri och ångsågverk, vilka senare möjliggjorde förädling av skogen på ett helt annat sätt än förut. Från den egentliga skogsbyggden var det 50 à 60 kilometer till avsättningsorten, Tälman, för fjätthar och sparrar, och likaså med den fjära som brändes vid fjärdarna jämte kol. Vål hade myrmalmen lagits tillvara vid Svenne bruk i min barndoms socknar för framställning av järn (Flersköp i Madesjö, kallat "Majjöbruk" = Bruket i Madesjö socken och Orrefors i Hälleberga, kallat "Hällebergsbruk" = Bruket i Hälleberga s.m., och ansevärda mängder skogs kol bränts vid kolbottenarna i de stora skogarna, men glasindustrin hade användning icke blott för skogsved, utan även för folköverskottet i byarna. Namn jag har skrivit om

det förut, men, är icke säker därpå, varför jag här vill nämna att jag och mina två äldre bröder varo anställda som eldare vid ett glas bruk från 8-års åldern och många flera. Man kan utan överdrift fastslå, att det var just glasbrukens jämte järnbrukens anläggningar i desto större mån som förändrade levnadsförhållandena för stora folkgrupper. Bönder och borgare fick anställning för sina produkter mjölk, smör, kött o.s.v. och de små slugornas folk kunde förbjäna lite penningar. Jag minnes icke om jag skrivit därom förut, om så är må det ursäktas mig. Jag började i en fönsterglas-hyttla år 1888 vid 8 års ålders med 6 timmars nattpass, och bet. var 5 öre pr timme. Far, som var timmerman, förbjanade 16 skilling för en arbetsdag vid samma tid, och ett pund mjöl. grovt s.k. "sammanmalet" kostade 2:- kr. Härav torde framgå vad en industri betydde för byggen. Om någon enskild verkst som föregångs män, så får man väl antaga att det var dessa män som byggde dessa små industrier mitt inne i byarna vilka förut låg fullständigt isolerade, börskillt vintertid. De som byggde såväl Fadderås som Fräseke

glasbruk (fönsterglas båda) varo Österrikare, far och som Zeits, och de kommo till byggheden här närmast från Håsta, vilket bruk var "moder" till alla glasbruk som på den tiden anlades i Småland. Yrkesarbetarna, mästarna vid dessa bruk, varo kunniga män och betydde mycket för bygghedens kulturella liv och de förde säkerligen med sig vanor och sedvänjor vilka kommo att befrämja kulturlivet i de byggheder varest de verkade.

Bland enskilda män som mera än andra verkat för allmogens lyftning i kulturellt hänseende hör nämnas prästen i Madesjö, riksdagsmannen m. m. Anders Sandberg. Han var född i Torsås församling, ~~Katrineholm~~ Kalmar län 1797. Min moder, född 1843, konfirmerades för honom och han brukade för mig och mina syskon berätta om hur angelägen han var om att barnen fick lära sig, både läsa och skriva. Färskt angelägen var han, att de lärde den "latinska" skilen, vilket var ovanligt vid ovan nämnd tid. Han var en gång i riksdagen 1846-50. Sålet hava yttrat följande: "Jag är uppfödd i en inkyses-pluga" och sag i sin angivning icke "annat än en Hårre eller mindre falligdom, och den skundom till ypperlighet"

Folkskolan hade måhända sin betydelse, när den blev införd. För mitt vidkännande fick jag alltså komma i åtnjutande av dess fördelar emedan i min barndoms by inte fanns mer än en liten småskola och som mina föräldrar var fattiga fick jag nöja mig med den lärdom som befordas i en sådan och likaså andra av byns barn. Tidning hade ingen i byn förr än på 1890-talet och då en enda vilken vandrade från den ena till andra familjen tills det endast var bror-bror av "bladet". Men det var med kommunikationerna mellan stad- lands byggd denna tid, vet jag inte om. Vi hade 6 gamla särenha mit till närmaste stad, Halmstad.

Mellan herrskap och bönder förekom sällan någon förbindelse. "Herrskap" var ofta benämning på, förutom bruksägarna, präster, m. fl. "ständerpersoner", även hammarsmeds familjer och glasblåsare d. s. s. Såväl bönder som andra, f. ex. timmermän, snickare, skomakare, laryngare m. fl. var yttentligen sparsamma med pengar, och detta i de flesta fall av rent tvång. Jag har personligen varit med om

att i början på innevarande århundrade på sparbanken här
i Skyhult insätta så ringa belopp som 5:- kr. och av såda-
na sparare fanns många. Om förändringen i sättet att handskas
med penningar, kan jag icke på bättre sätt redogöra här för, än
vad som skrevs av Bykomakaren Jonas Skoll, född år 1812 den 3:je
okt., på sid 86 i boken "Bykomakaren Jonas Skoll's minnen."
Ulfall boken ifråga, som är så värdfullt och mera, icke finnes
i något bibliotek i Lund, tillåter jag mig citera ett litet utdrag där-
ur från sid. 86. "Men så på det nymodiga 1830-talet höjdes års lönen
för en duktig förmansdräng till fulla 200 daler (1 daler = 17 öre koppar-
mynt) ungefär 35 kronor i nuvarande mynt. Och han fortsätter: Silver-
mynt var på 20-talet så sällsynt, att det var mycket att få se någon
sådan penning. Pappersmyntet var så vitt papper och så löst
att det fick lappas med annat papper och klister, till det blev
rätt fullt" Men jag återgår till mitt och minna föräldrars
minne och vad de berättat, beträffande årslöner och dags-
förtjänster. För hade utfört hushålls-arbete för 16 skilling per
dag. Sölets tidens längd var från kl. 5 f.m. till kl. 9 e.m. då
dagarna var som längs; annars från kl. 6 f.m. till mörkrets

inbrott. År 1894 minner jag en dag då far på senhasten kom hem från Flygfors då nybyggda glasbruk och vid hemkomsten tog fram sin plånbok och visade mor en 50:-kr.-sedel.

Jag minner ännu orden han därvid uttalade: "Men du mor, behöver vi inte tänka på vad vi skall leva av i vinter".

Sådan var penningens värde då. En annan gång, några år senare, talade far om en kvinna vilken reise omkring i byggderna och visade bilder i s. k. "littskåp", införda till Sverige från Amerika, att han samlat så mycket penningar, för visande av detta "skåp", att hennes räntor på i bank samlade kapital gick löst på en hel krona om dagen. Ett litet enkelt räknesätt ger till resultat att han var ägare av ungefär 6.000:- kr. Min bröder, f. 1871, talade om för mig att han vaktat för uld i markerna på 1880-talet början.

Härför var avtalat att bet. skulle vara 1 öre pr dag, samt en skiva ^{av} grovt hammanmalet rågmjöl bakat bröd med en smula fläsk på. Min bröder avled vid 81 års ålder men hade då icke erhållit lönsid för arbetet. Bonden ville betala, men kunde icke så göra på grund av fattigdom

Det låter som dikt, men det är rena branningen och har känt.
När avlänning in natura upphörde, är svårt att exakt faststäl-
la. I H. persedlar: Linne, kläder o. d. förekom rådmänsbete del-
vis ända in på 1900-talet början, i handgärdar särskilt.

Om handelsbodar och omkring vandrande handelsmän har jag tämligen
ingående förut skrivit till Folkliksarkivet om. Vid Hylmills Bygga
idkades sådan handel så långt tillbaka som på 18 hundralet mitt.

Den handelsbod var byggd med s. k. "bruten röst" och är nu flyttad
ett 50-tal meter, men oförändrad till halva sin längd, dock i oföränd-
rad form. Den byggnad var troligen uppförd på 1700-talet slut
och ägdes av en uunmakare av vilken skolor några finnes kvar,
bl. a. en i Skrivarens rum variet detta medtecknas. Den "knäppar"
högst och regel 100-tal är efter dess tillblivelse, visar tiden rätt och
"slår" på s. k. "skalle". Systemet är en sekund emellan varje "knäpp" = tick
emellan pendelns rörelse från vardera sidan. Densamma slår varje
hel timme. Systemet är en hammare i miniatyr vilken spänns upp
av en stål fjäder och klämmer till en s. k. "skalle" av bransblan-
dad metaltillsats. För saktare, resp. fortare gång knäppas pendeln någon mm. Upp
för fortare och ned för saktare gång.

I denna socken, Ålgård, förekom för i tiden, ungefär till omkring
skiftet 1899-1900, ärligen sådana bystämmor, men hade nu-
mera endast förekomma spontant då någon särskilt för-
lyst betydelsefull sak skall ventileras. De stämmor som nu-
mera hålles i socknen berör Tleboås och Marskulls byars
allmänningar. Orsaken till att de för i tiden ärligen förekomman-
de byastämmorna numera är obekräftade, var säkerligen d.s.k. Mar-
skiftet, då varje gårds-lott tilldelades densamma tillkommande
del, efter mantal räknat, helt, halvt, fjärdedel s.s.v. Stämme skildes,
som bekant, på helt- halvt- fjärdedel- s.s.v. mantal. Byhandlingar
från sådana stämmor har jag aldrig lyckats få se. Det lär dock
finnas hos "byordningsmannen" i ovannämnda byar. I min födelse-
socken eller d:o lög hade jag icke någon luta om dylika stämmor
nitka dock före det s.k. Marskiftet borde varit allmogliga.

8. Tjmn.-o. friskföreningar förekommer numera rättan emedan en-
skilda äger träsken, vilka drivs av el-kraft som nume-
ra finnes i varje gård.

I slutet av 1800-talet började de flesta bönder som ägde där till
lämpliga s.k. slätt och vattenfyllda massmarker, slätterängar på
s. k. utmark = långt från gården eller byn belägna, att avdika
vattnet från dessa genom att för hand gräva avloppsdi-
ket gjordes djupt och brett. Från utkanterna av den
littlämnade ny odlingen och rinkelrätt med huvud- eller
avloppsdi- ket grävdes sedan mindre diken så avrögd
att vattnet som samlades i dessa mindre diken rann ut
i "stordiket" och från detta till lägre markområden, bäck
eller å. Det område som på detta sätt erhöles kallades
"rutta" och mellan rutorna lades träbrävar varpå man kun-
de köra med häst eller oxar och vagn resp. sädes- höbäck.
Då så skett, d. v. s. diken var färdiga, började man odla.
Att med häst eller oxar köra ut på denna mark var
ej rådligt. Där till var marken för mjuk och vattenfylld
och djuren skulle säkerligen sjunkit ned utan möjlig-
het att komma upp igen. Man måste därför med manuell
arbetskraft odla massen eller "flyet", som en sådan vatten-
fylld mark ofta kallades.

Härligt användes s. k. "flåhacka", ett spadeliknande verktyg med "spaden" vänd så att den hackades ned i massen till 12 å 15 c/m djup på "svären" = bredden framför mannen som hackade. Då hackan slogs ned ca 8 å 10 c/m, ryckte mannen med ett kraftigt lag åt sig hackan varvid den lossade torven följde med och i samma moment vändes om så att förutvarande underdel kom att ligga upp. Den som kunde flåhacka väl kunde uppvisa ett nyhackat fält lika vackert som om det varit körvt med vändplog. Om arbetet utförts på eftersammaren och häst en kunde fältet sevas följande vår; dock ej med s. k. jernpinmakare, utan med harv med träpinnar som rivande parti. Jernharv högg nämligen för hårt lag i torven, vilket härvid kunde vända sig om så att gräsytor kom att ligga uppåt. Nya åkerbruksredskap infördes omkring sekelskiftet 1900-1901 då de gamla "träårdren" utbyttes med järn. d.o. Dock inte hos alla. De gamla småländska bönderna var ej så vinstgigga på "nymodigheterna" och många jordbrukare tillämpade sålken: "Vänka och se."

Enligt är att lantbrukselover i skolor av denna art förde hem nya
inputer till görd och by. Nyodlingar på de små fjärdings- och ättings-
hemmanen blev till arealen. massodlingar på ovann beskrivet
sätt. Jordförbättringar på fardmarks åkrarna som pågick alltifrån ält
tid. Från mitten av 1880-talet sträcker sig mitt minne, beträffande
sådana förbättringar. Stenbartlagning i åkrarna blevo nödvändiga
alltifrån den tid då den s.k. "risten" ersattes med ärdret, vilket
var träskoken försedd med ärdetbil. Denne lärjade använ-
das på 1870-80-talen här. Då hästplöjning skedde ville ban-
den gärna ha djupa och bredast möjliga färar. Ly därav följ-
de att stora höga jordkummar lades upp, vilka på våren
klöjdes i mitten och lemnade en mylla, som varit genom-
frusen under vintern, ~~och lemnade~~ efter beredning med de
primitiva träpinnakurvarna en god sånings bädd för vär-
säd, korn, varräg och havre. De stora jordfasta skumma i
alla åkerlegar i denna skogsbygd ville man försöka att
få bort. Den mest primitiva metoden att laga bort sten med,

företäckesvis s. k. "jerdfastä" stenar gick till på följande sätt: Från hage eller skogsmark körde man hem avfall från skogsavverkning eller från s. k. "rökningar" = bristning av ungskog. Detta ris lades på den sten man ville ha bort, ävensom runt omkring densamme. Sedan ländes eld på riset och allt efter som det förlös riset var förtänt av elden, lades på mera tills stenen var rikligt upphettad, då man översköjde stenen med vatten, vilket förlut var framskaffat i stora träkar, s. k. "vattensäar". Det blev endast himna lager av flisor som på detta sätt kunde avskifas. Det kunde dock ibland lyckas så, att det riler sprickor i stenen och då var det att försöka få in en pilformigt spetsad jernstång i sprickan och på så sätt söka bryta bort ett större eller mindre block av stenen. Litet senare i mitt minne började man med stältenar och slägga såd till vissa djup i stenen och lade in s. k. svartkrut och spräng-stubintriad i hålet och senare fram på 1880-90-talen s. k. dynamit, vilket senare ämne har rensat 1000-tals kar i Småland från sten, vilken sten, liksom fordom, lades i långa strängar kring åkrar och gårdar, bildande stängsel omkring dessa. Jag tror knappast att något har hjälpt

Den smältsande sanden till att med framgång bekämpa sin fiende
stenen, som dynamiten. Densamma blev liksom till stor nytta då
det gällde utskärning av vattensjukt mark för jordbruksändamål.
Ett relativt stort företag i denna s.m. förekom i Böjan på detta ör-
hundrade, då stora och lilla Björkesjäarna i Frös-che stora by avfö-
pades sitt vatten och förvandlades till c:a 100 ha bördig åkerjord.
Ända fram till sekelskiftet 1900-1901,* odlades allra mest korn och råg i
detta län. Vete odlades uteslutande "på lundbyggden", d. v. s. på slätterna
närmare Skålan. Åghults-Gränsbergs och delvis Maderjö räknades till
"skogbyggden" och här förekom knappast någon veteodling förr än bra
långt in på det århundrade vi lever uti.

Beträffande vägar, förbättring har jag bäst kunnat följa dess för-
lopp inom Åghults s.m. Så sent som omkring 1750-talet skrev då-
varande kyrkoherde Collander till den på Kongl. M. Jt. cirkuler om vä-
garna här i socknen; Att vägarna här i socknen liknade mest "ge-
stigar". Före sekelskiftet var här endast smala vägar c:a 2 alnar
breda med skogen så nära att grenar sträckte sig till, och
ofta över vägens bred. De med knappast 5 cm breda hjulen
jernkenor omspända tyulen grävde djupa spor i vägar.

* Stenbruk och stugor 1800-talet? Stenbyggnad 1900-talet?

Såväl detta vasa länarna mycket förhållande över den lag som då
kom till, och som stadgade att hjulningsjärnet, "skenan", skulle hålla
10 cm i bredd. Nya vägar byggdes här i stulet på förra och början
på detta sekel 1900. Dessa vägars längd inom Ålgårds kommun
utgjorde omkring 50 km. och kostade Ålgårds socken-kommun
40,000.- kr, vilket finansierades med ett 40-årigt amorteringslån på
samma belopp. Järnvägen genom socknen byggdes åren 1920-1923
och kommunens utgifter härför var omkring 1/2 miljon kronor.
Före min tid och mitt minne var postgången ordnad med en kur i
veckan från Lenhofda Tingsställe över Kälsjö-Bråk-Ålgård
och åter med hästskjut. Posten i Ålgård kyrkby handhavdes
av en uvmakare Abraham Carlsson denna tid. Det var genom järn-
vägarnas tillkomst gästgiveriet blev undanträngt. I min ungdom för
c:o 50 år sedan var gästgiveriet i Ålgård skyldigt hålla två hästar
och ställa skjuts till Kränkära, Komarnåla, Viskås och Lenhofda gäst-
givare åndar. Exakt tidpunkt för gästgiveriets upphörande här
kan jag icke angiva, troligen dock så långt fram som till järnvägens

anbränt hit. Detta var i varje fall skyldigheten beträffande hästens sköt-
de för skjutare till resande. Järnvägen ^{Brattljunga} ~~Färja~~ - Emarshamn byggdes åren 1918-
1923. Anläggande av glasbruk i denna, Ålgårds hamnen, var en
avgörande orsak till att emigrationen härifrån aldrig verkade så
att utfolkning eller ens nämnvärd minskning av befolkningen skedde.
Omkring sekelskiftet fanns i denna hamnen 12 glasbruk varav 3 förmårglas-
och de övriga byglig- småglas och kristallglasbruk. Före nyssnämnda tid byggdes
de flesta bostadshus och de ladugårdar av liggande limmet vilket färdig-
ställdes av bitade skrädda limmentäckar. Omkring år 1910 byggdes husen,
dets av sågade 2" & 3" plank, dets av dubbla väggar av på stolpar spika-
de bräder varemellan fylldes med sågspån, här o. var blandad med
från s.k. Kolbotten hämtat Kolstybb, detta för att avskräpa råttor
från att bygga sina bo inuti väggarna. Nästan alla hus som byggdes
före 1850-talet täcktes med björkbark s.k. näver samt torv.

Även tegel från det gamla tegelbruket "Dönafors" användes mycket
och kan påträffas på något gammalt tak ännu. Numera täckes män-
ga tak med s.k. "cementtegel". Ingen fjärpapp användes mycket för någ-
ra år sedan för taktäckning. Dönafors tegelbruk var beläget vid
Ålgården på den plats där nu Ålgårds Bruk nu är beläget.

I de flesta hem i denna byggd bevälls den gamla möbleringen, då den nya tiden beträffande denna detalj blev aktadt omkring 1860-70 talet. Dock förestår det att hela möblemålet med s.k. ständhänger, hemsmickade sådana jämte stolar, skåp, mat-bord (bord) och en hel del andra möbler förfördes orensamt klädes-varor o.d. Så berättade en nu avlidne god vän för mig hur det gick till då hans rätta moder avlidit och fadern "giftat om sig" som han uttryckte sig. Hysmodern beföllde att alla gamla möbler, jämte vackra gamla kläder efter förens huskammare skulle brännas upp. Så skeddde också och det blev ett väldig bål ute på en åker. Om man nu träffar på något hem där de gamla möblerna finnes kvar, äro dessa verkliga rariteter och bliva, efter pietetsfull restaurering, verkligen vackra. Den som skriver detta har alltid på auktioner eller vid andra tillfällen lagit vara på sådant, restaurerat eller låtit andra utföra denna restaurering. Några stå här nu runt om mig och jag tycker att de talar om hur belåna de äro med tillvaron. Andra förändringar än möblerna var ju sexdiller och särskilt utbytet av de gamla vackra handmålade tapeterna mot fabriks tillverkade dito. Då jag varit och glasat byggnader, vilka restaurerats, har jag lagit vara på olika mönster av handmålade tapeter, och

de äro verkligen förmärkliga. Blåmäst var det den röda, maffblå, gula och svarta färgen som kommit till användning.

Fråga om mat och dryck har den gamla ordningen med själsliknande många slags maträtter upphört. Då har ett med julstoft och därmed sammanhörande tillagning av allskunda maträtter rått.

"Hälsnings" en slags god korv, "pöb korv" (av blod) bakning av sju sorters bröd allt ifrån den söfjärta jultingran med följande 7 sorters bröd i olika form och av olika sorters mjöl med tillsatser o.s.v. Fråga om dryck så var ju tillredandet av juldriickat något extra fint. Först skulle hornet "mälles" o.s.v. läggas i vatten någon dag så att det blev "grott" därefter kokas, malas, sätts till med vatten och jäst, silas och sedan stäs i "kämman" = tröskor med lock: tills det blev lagom jäst, då det loppades i ankare eller stora s.k. "kammbutelfer" av brunt glas eller och i trä-ankare vilka var hemma tillverkade.

Iden egentliga bandebyggen förekom föderu kallas ("föresningsöf") och begravnings middag tills långt in på 1930-1940-talet. (Nu mera, i hemmen) och minst 10-15 år har sådana middagar hållits på hotell eller andra matserveringsinrättningar. Genom sekelskiftet och fram till 1920-30-talet hölls begravningsmiddagar ("gravöf") alltid

uti den gärd varest den solidne virstats i livet, därefter på hotell och
eller andra offentliga serverings lokaler. I min barndom på 1880-talet var
det så tydligt att någon hade tidning. Den första tidning jag såg, d. v. s. minne
var "aftanbladet" som kom till byn en gång i veckan. I mina föräldrars hem
var ingen tidning, men för hånade någon gång en sådan som då var både
smutsig och "sanderläst". Något senare blev ju en tidning i vår gärd och slugs.
De böcker som på 1880-90 talet fannas hos allmogen, bönder, borgare, back-
slugasittare o. s. v., voro framför allt bibeln, samt Luthers, Norboms o. k. psaltiller.

Då jag som pojke, 14-15 år, fick låna "Robinson Crusé" av min äldre
bröder, så var det med stor behållning min far ville tillåta mig att läsa en
"så värdefull" bok. Värdefull var motståndet till "avslut" enligt hans mening och
fars. I den ort jag växte upp var det Ljungdals bokläda i murande Nybro
stad som försäljde de flesta böckerna såsom, Biblar, Salmböcker, "More o. Lamberts
visor" och andra religiöst betänkade att. Lång förekom alltid då några ung-
dommar samlades på lördags och söndagskvällar ute på allmän väg
och dansade vid vägbil och på broar över större o mindre vattendrag.

De sänger som sjöngas vara många och kitenarna på några av dem vill
jag anteckna: "Alfred och Anna", "Kjotman och Klotte" "Uti det landet där brämma
flyt" Poesiböcker och fotografialbum förekom allmänt i slutet av 18-de
och början av 19-de århundradet. En och annan äldre människa var mästare uti

att berätta om sålamma ting som skett "förr i värn". För några år sedan
satt vi en kväll vid brasan i den hembyggda gård jag uppfört av en gammal
packer sluga. Där berättade den i sådär en gudabenådd G. V. Johansson här
i Skjult, om ting som hänt före hans tid (han är nu 85 år) och hans sonen,
då 10 år gammal hörde på liksom vi andra, man kan gott säga såga höll-
hundna. Så fort gamle G. V. (som han allmänt benämndes) hade knappast
slutat en berättelse förr än 10-åringen endröget bad: "Mer förfar" och mer
blev det. Tiderna skunder äro högtid, då de gamla på byggdemål berättar om
vad fäderna talat och om egna erfarenheter.

Förr trodde man allmänt på troll och övernaturliga väsen. Min far, född
år 1841, berättade då jag var barn, och började läsa i "Lutters lilla Katekes",
att i den "gamle katjeren" var en satts lydande som följer: "Gud bevara
oss för "Skjöräve", "Sjöräve" "Villanmarkskott" och mera sådant." Jag har samlat
Katekesen sedan 1880-tallets början, men alldrig funnit ovannämnda
satts. För kanske minner fel på så sätt att han förväxlat ett av hans mo-
der talat ord med det tryckta.

Då jag började min skolgång vid 7 års ålder år 1887 var i byn
ett litet skollhus. En småskol-lärarinna, Johanna Lijckhuist var den som
undervisade i alla de 6 klasserna som jag fick gå i skola och med

mig alla lygts barn, ett 25-tal irligen. Underminis ingen insträckt sig till
att omfatta här sig skriva, räkna enkla tal och läsa inantill i en ~~liten~~
bok vars första sida jag minner ännu efter 68 förflutna år utan att sedan
den tiden sett ifrågasvarande bok. Saken lydde: "I äldsta tid var vårt fädernes-
land, Sverige uppfyllt av stora skogar och till största delen obeboft. Här och der
vid floderna och sjöarna bodde människor vilka leade av grot och fiske".
De förändringar som skett i fråga om sabbatens helgd är mycket stora.
I min barn och ungdom gick folk nästan allmänt till kyrkan.
Husförhören på höstsidan var besökta av minst en person från varje
hushåll. Kyrkan var oftast till brängsel fylld av människor som hörde på
den oftast till 2 timmar utdragna "äldstjänsten" och predikan. Numera torde
frånsett julmorgonen, knappast över 40-talet i medeltal besöka högmässan.
Andring om vad som är eller var syndigt, en folks uppfattning nu och för
60-70 år sedan, är som latet 100 mot 10, uttränat.